

ЛЕМКИ — етнографічна група українського народу, корінне населення Лемківщини. За історією, культурою, побутом Л. близькі до сусід. груп карпат. українців — бойків і гуцулів. Назва походить від частки «лем» (інколи у ролі прислівника або сполучника), яку використовують на Лемківщині замість «лише», «тільки». Вона виникла, ймовірно, у 17 ст., у літературі вперше використана 1841 І. Вагилевичем у однойм. праці. При цьому він навів 16 різновидів назви («лемко», «лемкиня», «лемка», «лемча», «лемочко», «лемак», «лемчиня» та ін.), що вказує на поширеність використання. Однак цим етнонімом послуговувалися лише галиц. Л., а серед закарп. Л. він не був актуал., оскільки вони продовжували ідентифікувати себе локал. етнонімами «русини», «руснаки». У серед. 18 ст. численні лемків. родини з Пряшівщини та галиц. частини Лемківщини переселилися до Воєводини (нині Сербія), наприкінці 19 ст. почалася труд. еміграція до Пн. Америки, яку серед Л. започаткував Ю. Кашицький. Незважаючи на певну віддаленість Л. від укр. етніч. масиву, 1918–19 значна їхня частина виступила на захист корін. прав українського народу, за його свободу та незалежність. Велика група Л. боролася за волю у лавах УСС та УГА, серед найвідоміших — четар УГА І. Вислоцький та сотник П. Газдайка. 1944–46 Л. із галиц. частини Лемківщини (понад 200 тис.) стали жертвами польс.-рад. змови і були виселені зі своїх етніч. земель на тер. України. Тих, хто не хотів покидати власні оселі (понад 100 тис.), навесні 1947 польс. влада у ході Акції «Вісла» розселила малими групами по пн.-зх. округах Польщі. В Україні Л.-переселенці дисперсно проживають в Івано-Фр., Львів., Терноп., Полтав., Донец., Луган. областях. За різними оцінками, заг. кількість Л. у світі становить бл. 700 тис. осіб, зокрема в Україні — 350 тис., на еміграції у Пн. Америці — 150 тис., Польщі та Словаччині — по 100 тис., країнах колиш. Югославії — бл. 50 тис. Переселення Л. із рідних земель і розсіяння по областях, віддалених від місць колиш. проживання, призвело до поступ. втрати ними багатьох елементів своєї етнокультури. Вийшов із вжитку жін. (спідниці-фартухи, кожушки, хустки, сердаки, гуньки) і чол. (нагавки, лайбики, гуні, чугані) нар. одяг, поступово забувається лемківський говір, існує значна небезпека повного зникнення Л. як окремої етногр. групи. При цьому значна їхня частина не має стійкої нац. позиції. Нині у лемків. середовищі переважають два нац. напрями: укр., представники якого стверджують, що Л. є частиною українського народу, і русин. (автономіч.), представники якого відносять Л. до окремої русин. (або карпато-русин.) нації та включають до неї насел. Закарпаття. Л. намагаються зберегти та підтримати

власну культуру шляхом її пропагування та популяризації. Так, ще 1959 створ. перший лемків. хор у с. Лошнів (Теребовлян. р-ну Терноп. обл.), 1969 — хорову капелу «Лемковина» у Львові. В усній нар. творчості Л. переважають короткі пісні — коломийки, співанки. Від 2014 у зв'язку із трагіч. подіями на Майдані Незалежності в Києві та проведенням антитерорист. операції на Сх. Україні особливо популяр. стала давня лемків. пісня «Плине кача по Тисині...». Серед традиц. нар. промислів — оброблення вовни (сукно), льону та конопель (одяг, білизна), каменю (жорна, бруківка, надгробні хрести й плити). Л. вдалося зберегти й оригін. традиції різьблення на дереві, що розвинулися у двох напрямках: плоске різьблення (на рівній поверхні дошки з використанням переважно рослин. орнаментики) та кругле різьблення (виготовлення об'єм. фігур зі шматків дерева). Існують осередки лемків. різьбярства у Львові, м. Трускавець, Моршин (обидва — Львів. обл.), Бережани (Терноп. обл.) та ін., 2006 відкрито Музей різьблення ім. М. Орисика у с. Гутисько Бережан. р-ну. Своєрідністю та оригінальністю вирізняється лемків. нар. архітектура. Оскільки переважна більшість Л. мешкала у селах, вона зберегла багато архаїзмів, відсутніх у арх-рі ін. етніч. груп (т. зв. тип довгої хати — розміщення житл. і госп. приміщень під одним дахом). Монум. архітектура представлена триділ. і тринав. дерев'яними церквами зрубно-каркас. конструкції, в основі яких — форма давніх трибан. церков. Характер. особливістю лемків. церков є їхня асиметр. композиція з вираз. спаданням висот із Зх. на Сх. Класич. взірець — церква св. Якова (1604) у с. Поворозник (Малопольс. воєводства, Польща), яку 2013 включено до списку Всесвіт. спадщини ЮНЕСКО. З метою консолідації та вирішення подальших проблем розвитку лемків. культури 1988 у Львові засн. громад.-культурне товариство «Лемківщина» (аналог. обл. товариства, що постали у Тернополі, Івано-Франківську та ін., згодом об'єднані у Всеукр. товариство «Лемківщина»); 1991 — Фундацію дослідж. Лемківщини, завдяки якій 1992 побудовано лемків. церкву св. Володимира і Ольги у Шевченків. гаю у Львові. 2016 в Івано-Франківську відкрито та освячено церкву св. Кирила і Методія, зведену в лемків. стилі. За період незалежності в Україні проведено 6 Всеукр. конгресів лемків: у Тернополі (1992, 2005), Івано-Франківську (1997, 2009), Львові (2001, 2014). Найвідоміші лемків. регіон. фестивалі — «Дзвони Лемківщини» (м. Монастириська Терноп. обл.), «Плаче і кличе зелена неділя» (с. Копанки Калус. р-ну Івано-Фр. обл.). У Польщі 1956 засн. Суспільно-культурне товариство Українське, почала виходити г. «Наше слово», що приділяла значну

увагу висвітленню історії та побуту Л. на окремії «Лемківській сторінці». З часом виникла низка хорів і гуртків худож. самодіяльності. Від 1983 у с. Ждиня (нині Малопольс. воєводства) відбуваються щорічні фестивалі культури «Лемківська ватра». Серед Л. Польщі також немає єдності щодо нац. самоствердження: 1989 у м. Лігниця (нині Нижньосілез. воєводства) організов. «Стоваришення лемків» русофіл. напрям, 1990 у м. Горлиці (нині Малопольс. воєводства) — Лемків у Польщі Об'єднання укр. орієнтації. Найчисельнішою і представниц. організацією закарп. Л. є Союз русинів-українців Словаччини, що проводить фестиваль драми і худож. слова ім. О. Духновича у м. Пряшів і Меджилабірці, фестиваль фольклору русинів-українців Словаччини у м. Камйонка (округ Стара Любовня), свято культури русинів-українців Словаччини у м. Свидник, фестиваль духов. пісні у м. Снина, огляд нар. пісень «Маковицька струна» у м. Бардіїв. До Пн. Америки перші Л. переселилися у 1870-і рр., на поч. 20 ст. виникли перші організації взаємодопомоги і культ.-осв. товариства. Серед них виокремилися три напрями: русин., укр. і русофільський. Русофіли 1931 створили «Лемко-Союз» (друк. орган — г. «Карпатська Русь»), прихильники укр. нац. руху 1936 — Організацію оборони Лемківщини (друк. орган — г. «Голос Лемківщини»). 1973 у м. Йонкерс (шт. Нью-Йорк, США) засн. Світ. федерацію лемків, яка об'єднала усі лемків. організації світу укр. орієнтації (див. Лемківських об'єднань українських Світова федерація). Серед відомих діячів науки і культури лемків. походження — історик, географ, енциклопедист, видавець, громад.-політ. діяч В. Кубійович, митрополит УГКЦ Й. Сембратович, єпископ УГКЦ Й.-Й. Коциловський, богослов Т. Мишковський, лікар-онколог А. Гнатишак, геолог В. Кітик, фахівець у галузі комп'ютер. технологій Б. Дурняк, поет, прозаїк, перекладач, літературознавець Б.-І. Антонич, поет,

громад.-культур. діяч П. Мурянка, письменник, драматург Д. Бедзик, письменниця К. Алексович, художники Е. Варгол і Н. Дровняк, скульптори Г. Пецух і В. Одрехівський, майстри різьблення на дереві І. Кишак і М. Орисик, співачки сестри Байко, дипломат, громад. діяч Т. Старак. Історію, культуру, побут Л. досліджували науковці України (І. Красовський, М. Литвин, І. Любчик, Б. Прах, О. Фабрика-Процька), Польщі (Р. Райнфус, Р. Дрозд, Б. Гальчак, Е. Міхна, Я. Мокляк), Словаччини (І. Ванат, М. Мушинка, М. Сополига) та ін. країн.

Рекомендована література

1. Паньків В. Лемківські майстри різьби по дереву. К., 1963;
2. Красовський І. Лемки – етнографічна група українського народу // НТЕ. 1969. № 4;
3. Кармазин-Каковський В. Мистецтво лемківської церкви. Рим, 1975;
4. Лемківщина: Земля. Люди. Історія. Культура. Т. 1–2. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1988;
5. Лемківщина: Істор.-етногр. дослідж. Т. 1–2. К., 1999;
6. B. Halczak. Problemy tożsamości narodowej Łemków // Łemkowie, Bojkowie, Rusini: historia, współczesność, kultura materialna i duchowa. Legnica; Zielona Góra, 2007;
7. Любчик І. Етнополітичні процеси на Лемківщині наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст.: проблема національного самоусвідомлення. Ів.-Ф., 2009;
8. Федина С. Сучасні виміри лемківського питання: ідентичність, спадщина, розвиток // Укр. альм. 2013. Варшава, 2013;
9. Дрозд Р., Гальчак Б. Історія українців у Польщі в 1921–1989 роках / Пер. з польс. 3-є вид. Х., 2013.

І. Д. Любчик

Бібліографічний опис:

Лемки / І. Д. Любчик // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-54193>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).